

Funded by
the European Union

Право Європейського Союзу

Course number: EUI_S19

Тетяна Анакіна –
*тренер, старший експерт з юридичних питань
Програми залучення фахівців, PhD*

AGENDA

- Право ЄС: поняття, система, принципи, сфера дії
- Правова природа ЄС та його правової системи
- Суб'єкти права ЄС
- Джерела права ЄС
- Співвідношення права ЄС і національного права держав-членів
- Механізм захисту права ЄС
- Відповідальність за порушення норм права ЄС
- Тлумачення норм права ЄС
- Право ЄС і правова система України

???

- Що таке “Право ЄС”?
- Яка головне призначення права ЄС?
- Що регулює право ЄС?
- Що є джерелами права ЄС?
- Які акти виконують роль “Конституції” в ЄС?
- Хто є суб’єктами права ЄС?
- Чи має право ЄС вищу юридичну силу над національним правом?
- Чи може держава бути виключена за порушення норм права ЄС?
- В якому обсязі норми права ЄС є обов’язковими для України?

Право ЄС

- ? **Міжнародне право** (регулює міждержавні відносини, держави-члени зберігають суверенітет)
- ? **Наднаціональне “федеративне” право** (ступінь обмеження суверенних повноважень держав-членів є значним)
- ? **Є правом sui generis** (унікальним, немає аналогів)

Право ЄС

- система юридичних норм, принципів, інститутів, сформована під впливом процесів **політичної, економічної, правової та культурної інтеграції** європейських країн.
- є **інтеграційним** – єдині, уніфіковані правила поведінки для усіх держав-членів, фізичних та юридичних осіб
- Є **частиною права держав-членів**, є наднаціональним правом
- **Значний вплив на право 3-х країн** (держав-кандидатів, держав-сусідів, держав-партнерів ...)
- **Специфіка:** особлива структура і джерела права, форми правотворчості і правозастосування, специфічні механізми захисту норм права від можливих порушень.

Funded by
the European Union

Право ЄС

- Самостійна правова система, **sui generis**
- Має **верховенство** над національним правом
- Норми права ЄС мають **пряму дію** в національному праві
- **Рішення Суду ЄСПв 26/62 Van Gend en Loos:** «Співтовариство [Союз] створює **новий правовий порядок** в міжнародному праві, на користь якого держави обмежили свої суверенні права, хоча і в обмежених сферах, і суб'єктами якого є не лише держави-члени, а також їх громадяни. Право Співтовариства незалежно від законодавства держав-членів *не тільки покладає обов'язки на приватних осіб, але також наділяє їх правами...»*.
- **Рішення Суду ЄСПв 6/64 Costa v. ENEL:** «... На відміну від звичайних міжнародних угод, Договір про ЄЕС створив **власну правову систему**, яка ... стала невід'ємною частиною правових систем держав-членів і якої їх суди зобов'язані дотримуватися».

Термінологія

- Право ЄС ≠ законодавство ЄС
- Право ЄС > законодавство ЄС
- **Законодавство ЄС** (EU legislation) (форма прийняття, суб'єкт прийняття, юридична сила):

Регламент, директива, рішення, що прийняті Радою ЄС і Європарламентом з дотриманням законодавчої процедури (ст. 289 ДФЄС)

!!! Імплементацийний Регламент Комісії 1081/2012 від 09.11.2012 в цілях Регламенту Ради ЄС 116/2009 “Про експорт товарів культурного призначення”

- Делеговане законодавство
- **Acquis communautaire = acquis ЄС**
- **Закон України “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС” від 18.03.2004**

Funded by
the European Union

УА

- Преамбула УА: “...зобов’язуючись забезпечувати поступову **адаптацію законодавства України до *acquis* ЄС** відповідно до напрямів, визначених у цій Угоді, та забезпечувати ефективне її виконання ...”
- **Ст. 435 УА Гл. 23 “Освіта, навчання, молодь”**: “Сторони здійснюють співробітництво з урахуванням положень **рекомендацій**, визначених у додатку ХІІІ до цієї Угоди” - **Рекомендації Європейського Парламенту та Ради від 15 лютого 2006 року про подальше європейське співробітництво в галузі забезпечення якості вищої освіти (№2006/143/ЄС)**
- **Ст. 153 УА**: “Україна забезпечить поступове приведення існуючого та майбутнього законодавства у сфері державних закупівель у відповідність до *acquis* ЄС у сфері державних закупівель. ... У цьому процесі належна увага повинна приділятися відповідному **прецедентному праву Європейського Суду та імплементаційним заходам Європейської Комісії ...**”.
- Регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення ЄС, що містяться **в додатках**, є частиною юридичних стандартів, які розглядаються Українською стороною при поступовому наближенні законодавства по конкретному сектору чи продукту.

Джерела права ЄС

• Основні (первинні)

- **Договір про ЄС** від 07.02.1992
 - **Договір про функціонування ЄС** від 25.03.1957
 - **Хартія ЄС про основоположні права** від 07.12.2000
- (в редакції Лісабонського договору – набрання чинності 01.12.2009, вступ Хорватії, + зміни рішеннями Ради ЄС)
- + 2 додатки + 37 протоколів + 65 декларацій

• Похідні (вторинні)

- Акти інституцій ЄС
 - регламенти
 - директиви
 - Рішення
 - Висновки
 - Рекомендації
 - Рамкові рішення
 - Дороговкази (guidelines)
 - тощо
- Міжнародні угоди ЄС з 3-ми державами, змішані угоди, як виняток – угоди держав-членів)
- + акти органів співробітництва
- Прецедентне право Суду ЄС
- Загальні принципи права
- Міжнародні звичаї

Договір про ЄС

- Міжнародний договір від **07.02.1992**, набрав чинність **01.11.1993** р.

≠ Маастрихтський договір!

- Найвища юридична сила
- 55 статей

Розділ I “Загальні положення”

Розділ II “Положення щодо демократичних принципів”

Розділ III “Положення щодо установ”

Розділ IV “Положення щодо посиленої співпраці”

Розділ V “Загальні положення щодо зовнішніх дій Союзу та особливі положення щодо зовнішньої і безпекової політики”

Розділ VI «Прикінцеві положення»

Договір про функціонування ЄС

- Міжнародний договір **від 25.03.1957**, чинний **з 01.01.1958**
- ех. Договір про Європейське [Економічне] Співтовариство, Римський договір
- Найвища юридична сила (ДЄС = ДФЄС)
- 358 статей
- визначає порядок функціонування ЄС та встановлює сфери, межі та механізм реалізації повноважень

Частина 1 “Принципи”

Частина 2 “Громадянство Союзу та недискримінація”

Частина 3 “Політики Союзу та внутрішня діяльність”

- Р IX «Зайнятість»
- Р X “Соціальна політика”
- Р XII “Освіта, професійне навчання, молодь, спорт”
- Р XIII “Культура”

Частина IV «Асоціація із заморськими країнами та територіями»

Частина V «Зовнішня діяльність Союзу»

Частина VI “Інституційні та фінансові положення”

Частина VII «Загальні та прикінцеві положення”

Хартія ЄС про основоположні права

- від **07.12.2000**, юридично обов'язкова з **01.09.2009**
- **ДЄС = ДФЄС = Хартія**
- 54 статті
- Систематизація прав за цінностями (ст. 2 ДЄС)
- Застереження Польщі та Великої Британії
- Суперпрогресивний акт
- права нового покоління
- Права вразливих груп
- високі стандарти захисту
- Співвідношення з ЄКПЛ

Р1 “Гідність”

Р2 “Свободи”

Р 3 “Рівність”

Р4 “Солідарність”

Р5 “Права громадян”

Р6 “Справедливість”

Р 7 “Загальні положення, що регулюють тлумачення та застосування Хартії”

Регламент (Regulation)

- Загальне застосування
- Юридичнообов'язковий акт у повному обсязі

Завдання → **кроки** → **результат**

- **Засіб уніфікації** (від. лат. unus — один, лат. facio — роблю; об'єднання), жорсткий регулятор
- **“Закон”**
- пряме застосування і пряма дія
- обґрунтованість (преамбула!)
- Обов'язкова публікація “Офіційний вісник ЄС” 24 мовами (+ <http://eur-lex.europa.eu>)
- Набуває чинності на 20-й день після опублікування (якщо інше не зазначено)
- ухвалюється Радою ЄС та Європарламентом (в порядку делегування Єврокомісією; ЄЦБ)
- зміни, скасування – відповідними інституціями ЄС, Суд ЄС – визнання недійсним – **ст. 263 ДФЄС** (позов про анулювання) або **ст. 267 ДФЄС** (преюдиціальний запит національного суду)
- **Консолідовані версії!!!!**

Регламенти

- **в тексті УА:** ст. 56 - Регламент Європейського Парламенту і Ради № 765/2008/ЄС від 09.05.2008 про встановлення вимог для акредитації і ринкового нагляду, що стосується торгівлі продукцією
- **в додатках до УА:** додаток XXXIX до Гл. 20 «Захист прав споживачів»: Регламент Європарламенту та Ради 2006/2004 від 27.10.2004 «Про співробітництво з питань захисту прав споживачів»
- **Регламент Ради ЄС 116/2009 від 18.12.2008 «Про експорт товарів культурного призначення»**

Директива (Directive)

- Загальне або індивідуальне застосування
- Юридично обов'язковий акт лише в частині результату

Завдання → → **результат**

- Держави самі обирають найбільш прийнятні форми та засоби досягнення результату
- Строки – в директиві
- **Засіб гармонізації** (зближення, але не уніфікації), “м'який регулятор”
- **“Основи законодавства”**
- Не має прямого застосування
- Вертикальна пряма дія у разі неімплементції (неповної, невчасної)
- обґрунтованість (преамбула!)
- публікація в “Офіційний вісник ЄС” 24 мовами (+ <http://eur-lex.europa.eu>) або повідомлення (індивідуальний характер)
- Набуває чинності на 20-й день після опублікування (якщо інше не зазначено) або з моменту повідомлення
- зміни, скасування – відповідними інституціями ЄС, Суд ЄС – визнання недійсним – **ст. 263 ДФЄС** (позов про анулювання) або **ст. 267 ДФЄС** (преюдиціальний запит національного суду)

УА

- Переважна більшість – директиви
- Додаток XI до Глави 21 “Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей”:
 - Директива Ради № 91/533/ЄЕС від 14.10.1991 про обов’язок роботодавця інформувати працівників про умови, що застосовуються до контракту чи трудової угоди;
 - Директива Ради № 98/59/ЄС від 20.07.1998 про наближення законодавств держав-членів щодо колективного звільнення
 - Директива Ради № 2000/43/ЄС від 29.06.2000 про реалізацію принципу рівного ставлення незалежно від расового чи етнічного походження
 - тощо

Рішення (Decision)

- Юридичнообов'язковий акт (ст. 288 ДФЄС)
- Індивідуальний характер (як виняток загальний)
- Обов'язковий в цілому (**мета** → **заходи** → **результат**)
- Обгрунтованість (преамбула)
- Пряма дія і пряме застосування
- акти виконавчого характеру
- публікація в “Офіційний вісник ЄС” 24 мовами (+ <http://eur-lex.europa.eu>) або повідомлення
- Набуває чинності на 20-й день після опублікування (якщо інше не зазначено) або з моменту повідомлення
- зміни, скасування – відповідними інституціями ЄС, Суд ЄС – визнання недійсним – **ст. 263 ДФЄС** (позов про анулювання) або **ст. 267 ДФЄС** (преюдиціальний запит національного суду)

УА

- ДОДАТОК ХІ ДО ГЛАВИ 22 «ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я»:

Рішення Комісії №2000/96/ЄС від 22 грудня 1999 року про інфекційні захворювання, які мають поступово охоплюватися мережею Співтовариства відповідно до Рішення 2119/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради

Рішення Комісії №2002/253/ЄС від 19 березня 2002 року про терміни, що використовуються для передачі інформації про інфекційні хвороби до мережі Співтовариства, створеної відповідно до Рішення Європейського Парламенту та Ради 2119/98/ЄС

Рекомендації та висновки (Recommendations, Opinions)

- Не є юридичнообов'язковими
- Ідея – правова позиція з певних питань, бажана поведінка
- Часто в сферах допоміжної компетенції (освіта, культура...) або як первинний регулятор
- У випадку колізії – акт юридичнообов'язковий
- Не мають прямої дії
- Не можуть переглядатися в судовому порядку
- **Але! Ігнорувати не можна!**
- Ч. 2 ст. 117 ДФЄС: неврахування рекомендацій ЄК звільняє держав від обов'язку враховувати проблеми такої держави
- Враховуються **при тлумаченні** Судом ЄС
- Національні суди зобов'язані враховувати (справа С-322/88)

УА

ДОДАТОК ХІІ ДО ГЛАВИ 23 «ОСВІТА, НАВЧАННЯ ТА МОЛОДЬ»

- Рекомендації Європейського Парламенту та Ради від 15 лютого 2006 року про подальше європейське співробітництво в галузі забезпечення якості вищої освіти (№2006/143/ЄС)
- Рекомендації Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року щодо створення європейської кваліфікаційної системи для можливості отримувати освіту протягом усього життя (№2008/С 111/01)

Рішення Суду ЄС (прецедентне право)

- **Ч. 3 ст. 19 ДЄС** – розгляд юридичних спорів і тлумачення актів ЄС
- «прихований законотворець»
- Багато юридичнообов’язкових норм з практики Суду ЄС (принципи, концепції тощо)
- Норми установчих актів – загальний характер
- **Ст. 28 ДФЄС** – заборона ввізного і вивізного мита та всіх зборів еквівалентної дії у торгівлі **товарами**

Товар - Будь-які речі (вироби), що можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті і стати об'єктом грошових операцій
(рішення Суду ЄС у справі 7/68 *Commission v. Italy*)

https://europa.eu/european-union/law/find-case-law_en

УА

- Ст. 153: “Україна забезпечить поступове приведення існуючого та майбутнього законодавства у сфері державних закупівель у відповідність до *acquis* ЄС у сфері державних закупівель. ...У цьому процесі належна увага повинна приділятися **відповідному прецедентному праву Європейського Суду**”.
- Закон України “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС” від 18.03.2004

Funded by
the European Union

Система права ЄС

• Інституційне право ЄС (“конституційне право ЄС”)

- ✓ Мета, завдання, цілі ЄС
- ✓ Загальні принципи ЄС
- ✓ Статус держав-членів
- ✓ Статус індивідів
- ✓ Система вищих керівних органів
- ✓ Співпраця з третіми державами

• Матеріальне право ЄС (галузеве)

- ✓ Право внутрішнього ринку ЄС
- ✓ Конкуренційне право ЄС
- ✓ Право в сфері сільського господарства / рибальства
- ✓ Міграційне право ЄС
- ✓ Транспортне право ЄС
- ✓ Торговельне та комерційне право ЄС
- ✓ Екологічне право ЄС
- ✓ Трудове право ЄС
- ✓

Особливість

- галузі та інститути права Євросоюзу, як правило, **повністю не охоплюють** правовідносини у тій чи іншій сфері правового регулювання, **а лише доповнюють** відповідні галузі національного права держав-членів.
- Тому будь-яка стратегія зближення законодавства третіх країн, включаючи Україну, з правом ЄС повинна враховувати цю особливість

Funded by
the European Union

Принципи права ЄС

• Загальні

- ✓ **принципи міжнародного права** (ст. 21 ДЄС)
- ✓ **загальноправові** (рівність, nulla poene sine lege, non bis in idem, lex posterior, lex specialis...)
- ✓ **демократичні принципи** (представницької демократії, партисипаторної демократії, плюралізму, гласності)
- ✓ **принципи співвідношення права ЄС і національного права держав-членів** (принцип верховенства права ЄС, принцип прямої дії норм права ЄС, принцип прямого застосування права ЄС)
- ✓ **Принципи, що визначають баланс повноважень ЄС і держав-членів** (принцип надання повноважень, принцип субсидіарності, принцип пропорційності)

• Спеціальні (галузеві або міжгалузеві)

- Принципи соціальної політики
- Принципи освітньої, молодіжної, спортивної політики
- Принципи політики в сфері культури

Funded by
the European Union

Принципи права ЄС

• Загальні

- ✓ **принципи міжнародного права** (ст. 21 ДЄС)
- ✓ **загальноправові** (рівність, nulla poene sine lege, non bis in idem, lex posterior, lex speciales...)
- ✓ **демократичні принципи** (представницької демократії, партисипаторної демократії, плюралізму, гласності)
- ✓ **принципи співвідношення права ЄС і національного права держав-членів** (принцип верховенства права ЄС, принцип прямої дії норм права ЄС, принцип прямого застосування права ЄС)
- ✓ **Принципи, що визначають баланс повноважень ЄС і держав-членів** (принцип надання повноважень, принцип субсидіарності, принцип пропорційності)

• Спеціальні (галузеві або міжгалузеві)

- **Розділ X “Соціальна політика”**
 - ✓ Принцип сприяння зайнятості
 - ✓ Принцип належного соціального захисту
 - ✓ Принцип рівної оплати праці та можливостей на ринку праці жінок і чоловіків
- **Розділ XII “Освіта, професійне навчання, молодь, спорт”**
 - ✓ Принцип поваги до культурного і мовного розмаїття держав-членів
 - ✓ Принцип мобільності студентів і викладачів
- **Розділ XIII “Культура”**
 - ✓ Принцип поваги до культурного і мовного розмаїття держав-членів
 - ✓ Принцип поваги до спільної культурної спадщини Європи
 - ✓ Принцип сприяння мистецькій та літературній творчості

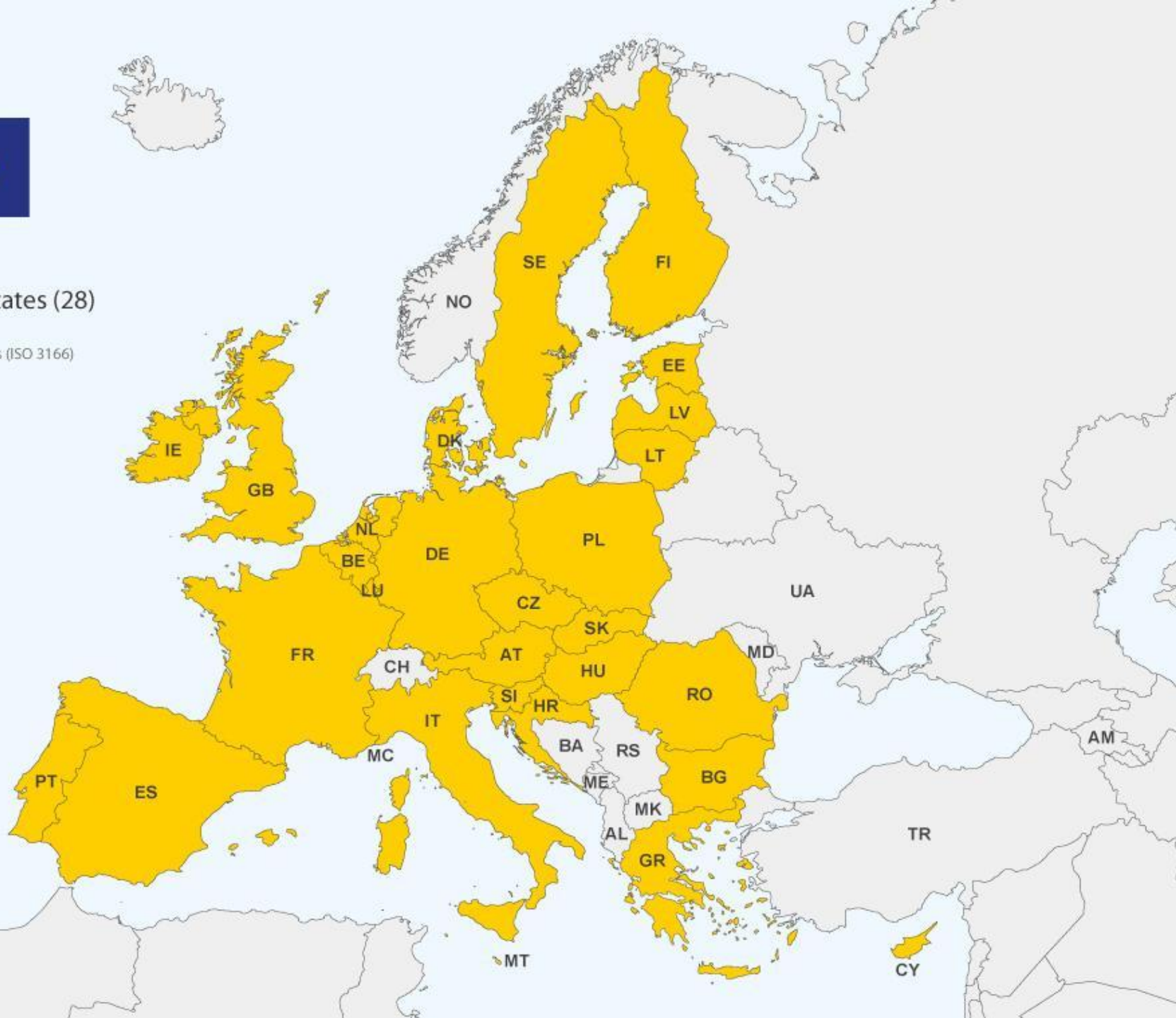
Сфера дії

- ✓ **28 держав-членів** (ст. 52 ДЄС, ст. 355 ДФЄС)
- ✓ **Зміна сфери дії за протоколами для ВБ, Ірландії, Данії, Польщі**
 - Протокол № 15 “Про деякі положення щодо ВБ” (щодо єврозони)
 - Протокол № 16 “Про деякі положення, що стосуються Данії” (щодо єврозони)
 - Протокол № 19 “Про Шенгенське *acquis*, інтегроване до структури ЄС” (Данія, Ірландія, ВБ)
 - Протокол № 20 “Про застосування ст. 26 ДФЄС щодо ВБ та Ірландії” (щодо свободи руху осіб)
 - Протокол № 21 “Про позицію В та Ірландії щодо простору свободи, безпеки, правосуддя”
 - Протокол № 30 “Про застосування Хартії ... до Польщі і ВБ”
- ✓ **За межами Європи – Додаток II “Заморські країни та території, до яких застосовується ч. 4 ДФЄС”**
- ✓ **У праві 3-х держав (через міжнародні договори):**
 - держав-членів ЄАВТ (норми внутрішнього ринку ЄС, шенгенського права)
 - У праві держав-заявників і кандидатів
 - У праві 3х держав за УА

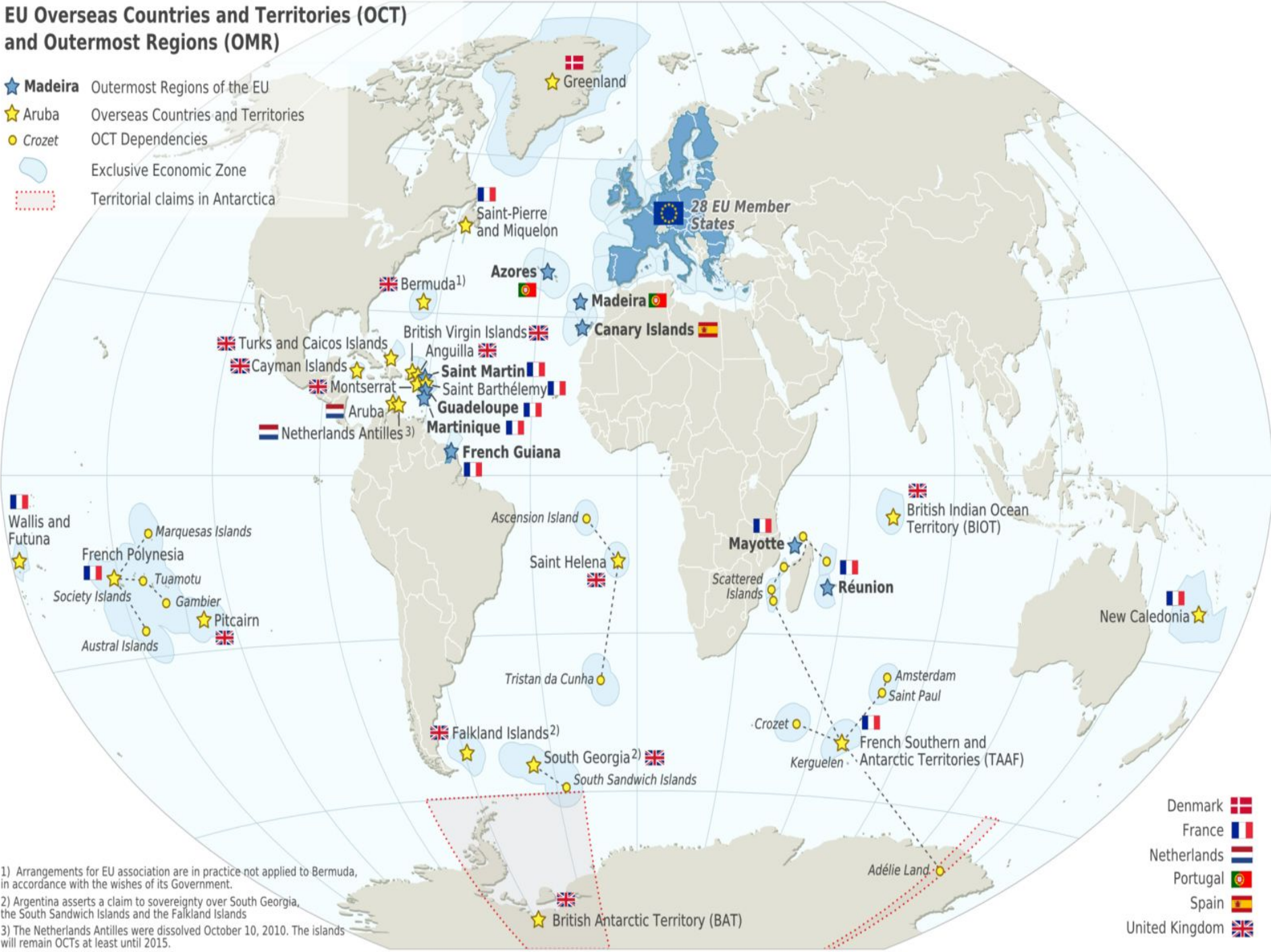
EU Member States (28)

Country ISO codes (ISO 3166)
1/07/2013

**EU Overseas Countries and Territories (OCT)
and Outermost Regions (OMR)**

- ★ **Madeira** Outermost Regions of the EU
- ★ **Aruba** Overseas Countries and Territories
- **Crozet** OCT Dependencies
- Light blue area Exclusive Economic Zone
- Red dashed line Territorial claims in Antarctica

1) Arrangements for EU association are in practice not applied to Bermuda, in accordance with the wishes of its Government.

2) Argentina asserts a claim to sovereignty over South Georgia, the South Sandwich Islands and the Falkland Islands

3) The Netherlands Antilles were dissolved October 10, 2010. The islands will remain OCTs at least until 2015.

Держави-заявники і кандидати

Угоди про асоціацію

- [Albania](#) SAA (2009)
- [Algeria](#) EMAA (2005)
- [Bosnia and Herzegovina](#) SAA (2015)
- [Chile](#) AA (2005)
- [Egypt](#) EMAA (2004)
- [Georgia](#) AA (2016)
- [Iceland](#) EEA (1994)
- [Israel](#) EMAA (2000)
- [Jordan](#) EMAA (2002)
- [Kosovo](#)* [SAA](#) (2016)
- [Lebanon](#) EMAA (2006)
- [Liechtenstein](#) EEA (1995)
- [Macedonia](#) SAA (2004)
- [Moldova](#) AA (2016)^l
- [Montenegro](#) SAA (2010)
- [Morocco](#) EMAA (2000)^l
- [Norway](#) EEA (1994)
- [Serbia](#) SAA (2013)
- [South Africa](#) ATDC (2004)
- [Syria](#) CA (1978; cooperation programmes suspended in 2011)
- [Tunisia](#) EMAA (1998)
- [Turkey](#) AA (1964)^l the framework for a [CU](#) (1995)
- **Ukraine (2014)**
- [ACP PA](#) (2003)
- тощо

Суб'єкти права ЄС

- Держави-члени
- Фізичні особи (громадяни ЄС, іноземні громадяни, апатридиц)
- Юридичні особи (zareєстровані в ЄС або іноземні)
- ЄС в цілому
- Треті держави за міжнародними угодами

Співвідношення права ЄС і національного права держав-членів

✓ **принципи співвідношення права ЄС і національного права держав-членів**

- принцип верховенства права ЄС,
- принцип прямої дії норм права ЄС,
- принцип прямого застосування права ЄС

✓ **Принципи, що визначають баланс повноважень ЄС і держав-членів**

- принцип надання повноважень,
- принцип субсидіарності
- принцип пропорційності

Принцип верховенства права ЄС

- **Рішення Суду ЄСпв у справі Costa v. ENEL 6/64, ст. 4 ДЄС, Декларація щодо вищої юридичної сили**
- **будь-яка норма права ЄС незалежно від форми її існування (ДЄС, ДФЄС, регламент, директива, рішення...) має вищу юридичну силу у національному правопорядку кожної держави-члена відносно будь-якої норми права такої держави, незалежно від форми її закріплення (конституція, закон, підзаконний акт...).**
- **будь-яка норма права ЄС може бути скасована або змінена у відповідному порядку тільки ЄС, а не державами-членами.**
- **немає значення, коли було прийнято норму національного права**
- **для держав, що вступили принцип поширюється на все право ЄС, у тому числі норми, ухвалені до моменту їх вступу**
- **Особливість!** Акти національного права в разі колізії з правом ЄС автоматично не втрачають юридичну силу. Національний акт може бути скасований лише компетентним органом

Принцип прямого застосування права ЄС

- Джерела права ЄС стають автоматично, без спеціальної санкціонуючої процедури (прийняття закону про введення їх в дію) частиною національного права держав-членів.
- Генеральна санкціонуюча підстава – договір про вступ держави до ЄС
- **Виключення!** директиви

Принцип прямої дії права ЄС

- **Рішення Суду ЄСпв 26/62 Van Gend en Loos**
- право ЄС наділяє суб'єктивними правами та обов'язками не лише держав-членів, а й **безпосередньо фізичних та юридичних осіб**, які можуть захищатися свої права шляхом подання позовів до національних судів і обґрунтовуючи свої вимоги нормами права ЄС.
- **Горизонтальна пряма дія і вертикальна пряма дія**
- **Особливість!** Реалізація принципу прямої дії залежить від виду джерела і змісту норм, що в ньому закріплені:
 - Норми **регламентів** – в повному обсязі
 - Норми **установчих договорів** (так – ст. 30, 157 ДФЄС; ні – ст. 151 ДФЄС, ст. 3 ДЄС)
 - Норми **директиви** – не мають прямої дії (**однак!** Якщо не імplementовані вчасно або неповно – **вертикальна пряма дія, справа Франкович 6/90 і 9/90**)
 - Норми, що не мають прямої дії – акти в сфері закордонної та безпекової політики

Принцип надання повноважень

Ч. 1 та 2 ст. 5 ДЄС:

- “Відповідно до принципу надання повноважень Союз **діє в межах повноважень**, наданих йому державами-членами згідно з Договорами заради досягнення визначених в них цілей.
- Повноваження, яких не надано Союзові згідно з Договорами, **залишаються за державами-членами**”.
- Межі повноважень – в ДЄС і ДФЄС – результат згоди держав
- Чітко визначені та домислювані повноваження (implied powers) (**ст. 352 ДФЄС**)
- Механізм захисту від втручання і порушення
- Що залишається за державами?

Виключні повноваження держав-членів

- громадянство (цензи, процедура набуття і втрати)
- правовий режим кордонів (ч. 4 ст. 77: Ця стаття не впливає на компетенцію держав-членів щодо географічної демаркації їхніх кордонів згідно з міжнародним правом)
- право на шлюб і створення сім'ї (ст. 9 Хартії)
- визначають окремі напрямки соціального забезпечення, особливості оплати праці, реалізації права на об'єднання, страйк (ч. 4 та 5 ст. 153 ДФЄС).
- держави-члени мають виключну компетенцію стосовно змісту освіти та організації відповідного навчального процесу
- За ч. 2 ст. 4 ДЄС національна безпека (чисельність, витрати)
- право на застосування сили як у межах своєї території (ч. 2 ст. 4 ДЄС), так і щодо інших суверенних держав, які загрожують її суверенітету та територіальній цілісності
- форма правління держави(республіка, монархія), адміністративно-територіальний поділ, система органів державної влади та їх компетенцію;
- Особливості реалізації законодавчої, виконавчої та судової влади
- **Тенденція до звуження виключної внутрішньої компетенції!**

Компетенція ЄС –

сукупність прав і повноважень, необхідних для реалізації мети, завдань і цілей ЄС

- **Виключна**

- **Спільна**

- **Допоміжна**

- **Спеціальна**

□ **Внутрішня**

(відносини ЄС з державами-членами, між державами-членами в сферах права ЄС, індивідами)

□ **Зовнішня**

(відносини з 3-ми державами і МО)

(спільна зовнішня політика і політика безпеки, спільна торговельна політика...)

Виключна компетенція ЄС

- **лише ЄС** може здійснювати законодавчу діяльність і ухвалювати юридично обов'язкові акти;
- **держави-члени не можуть** самостійно здійснювати подібні дії, *крім як у разі*, якщо вони уповноважені на це Союзом, або з метою втілення у життя актів ЄС
- **Ч. 1 ст. 3 ДФЄС** **вичерпний перелік** сфер:
 - ✓ митний союз;
 - ✓ встановлення правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку;
 - ✓ монетарна політика – тільки для держав-членів, валютою яких є євро;
 - ✓ збереження морських біологічних ресурсів у рамках спільної політики у сфері рибальства;
 - ✓ спільна торгівельна політика.

Допоміжна компетенція ЄС

- ЄС - заходи лише для підтримки, координації та доповнення повноважень держав-членів
- ЄС – рекомендаційні акти
- держави-члени зберігають усю повноту законодавчої влади, однак непрямий вплив ЄС
- **ст. 6 ДФЄС (*вичерпний перелік*):**
 - ✓ охорона та зміцнення здоров'я людини;
 - ✓ промисловість;
 - ✓ культура;
 - ✓ туризм;
 - ✓ освіта,
 - ✓ професійне навчання, молодь та спорт;
 - ✓ цивільний захист; адміністративне співробітництво

Спільна компетенція

- або Союз, або держави-члени можуть здійснювати законодавчу діяльність і ухвалювати юридично обов'язкові акти, **залежно від того, хто більш ефективно буде її здійснювати** з урахуванням **принципу субсидіарності** (ч. 2 ст. 2 ДФЄС)
- Держави-члени можуть реалізовувати свою компетенцію до *тих пір*, поки Союз не скористався своєю компетенцією
- Ст. 4 ДФЄС (**орієнтовний перелік**):
 - ✓ внутрішній ринок; **соціальна політика**; економічна, соціальна та територіальна єдність; сільське господарство та рибальство, за винятком збереження морських біологічних ресурсів; довкілля; захист прав споживачів; транспорт; транс'європейські мережі; енергетика; простір свободи, безпеки та справедливості; спільні проблеми безпеки у сфері охорони здоров'я

Спеціальна компетенція

- у сфері координації економічної політики держав-членів і політики зайнятості. Для здійснення такої координації – головні орієнтири та інші заходи (ст. ст. 2.3 та 5 ДФЄС).
- СЗППБ включно з поступовим формуванням СПБО (ст. 2.4 ДФЄС),
- Законодавчі акти не приймаються
- ст. 267 ДФЄС «Суд Європейського Союзу не має юрисдикції стосовно положень, пов'язаних із спільною зовнішньою та безпековою політикою, а також стосовно актів, ухвалених на основі цих положень.
- Проте Суд має юрисдикцію щодо моніторингу дотримання статті 40 Договору про Європейський Союз та щодо прийняття рішення стосовно проваджень, порушених згідно з умовами, встановленими у частині 4 статті 263 цього Договору, переглядаючи правомірність рішень, які передбачають обмежувальні заходи стосовно фізичних або юридичних осіб, ухвалених Радою на основі Глави 2 Розділу V Договору про Європейський Союз».

Принцип субсидіарності

- ч. 3 ст. 5 ДЄС: у сферах, що **не належать до виключної компетенції Союзу**, **ЄС діє лише тоді та у такому обсязі**, в якому держави-члени *не можуть належним чином* досягти цілей відповідного заходу на центральному, регіональному або місцевому рівнях, а натомість *це краще здійснити* на рівні Союзу з огляду на масштаби або результати запропонованих заходів.
- Застосовується тільки у сферах спільної компетенції
- не застосовується у сферах виключної компетенції,
- на рівень ЄС передаються лише ті повноваження, які не можуть бути ефективно реалізовані державою на національному рівні.
- Пріоритет – державам-членам
- **Гарантії!!!** **Протокол про застосування принципів субсидіарності і пропорційності № 2**
- Преамбула!
- **Національні парламенти** (8 тижнів, 2 голоси, “жовта картка”)

Принцип пропорційності

- **ч. 4 ст. 5 ДЄС і Протоколом № 2:**

«заходи Союзу за змістом та формою не повинні виходити за межі того, що є необхідним для досягнення **цілей** установчих Договорів».

- принцип визначає інтенсивність дій ЄС у реалізації завдань і цілей.
- має бути **співрозмірність між необхідністю реалізувати цілі і фактичними діями Союзу.**
- **Спочатку “м’які заходи”, потім більш жорсткі!**
- Акти ЄС повинні бути своєчасними і необхідними, спрямованими на досягнення певної мети.
- застосовується як в сфері спільної компетенції, так і у виключній
- Преамбула: Обґрунтування чому існує необхідність прийняття саме таких заходів.
- Гарантії – **ст. 263 ДФЄС**

Механізм захисту права ЄС

- Ідея – право ЄС має належним чином реалізовуватися для досягнення мети і цілей ЄС
- Зобов'язання держав-членів, ЄС, юридичних осіб
- **Захист на рівні ЄС:**
 - ✓ діяльність інституцій ЄС (Єврокомісія!)
 - ✓ Суд ЄС – позови про анулювання (ст. 263 ДФЄС), позови про бездіяльність (ст. 265), тлумачення (ст. 267), позови про відшкодування збитків (ст. 340 ДФЄС), позови проти держав-членів (ст. 260 ДФЄС)
 - ✓ Єврообудсмен
 - ✓ Європейський омбудсмен із захисту персональних даних
- **Захист на національному рівні:**
 - ✓ Правильне застосування законодавчими, виконавчими та судовими органами
 - ✓ Преюдиціальні запити (ст. 267 ДФЄС)
 - ✓ Юридична експертиза в процесі правотворчості

Відповідальність за порушення норм права ЄС

- **Серйозність, тривалість, превентивність**
- Відповідальність ЄС
- Відповідальність держав-членів (перед ЄС і перед індивідами):
 - **ст. 7 ДЄС** призупинення членства, штраф (**ст. 260 ДФЄС**), **виключення з ЄС не передбачено!**
 - Перед приватними особами – на нац. рівні (**індивіди не подають позовів проти держав-членів у Суд ЄС**) або до ЄК
- Відповідальність юридичних осіб
- Наслідки для держав-претендентів (метод “бумеранга”)

Порушення УА

- **Ст. 477, 478 УА:**

- У разі порушення зобов'язань можливим є призупинення процесу поглиблення відносин між Сторонами.
- У разі виникнення спору щодо тлумачення, виконання і добросовісного застосування відповідних положень Угоди про асоціацію можливим є проведення спільних консультацій, врегулювання спору в рамках **Ради асоціації** та інших спільних органів, відповідно до ст. 477 Угоди
- припинення виконання зобов'язань іншою Стороною
- або денонсації Угоди.
- **Питання в політичній площині!**

Тлумачення норм права ЄС

- Прецедентне право Суду ЄС
(https://europa.eu/european-union/law/find-case-law_en)
- Телеологічне
- Аксіологічне
- Історичне
- Системне
- Автономне
- Порівняльне (співставлення мовних перекладів)
- Доктринальне (К. Ленаертс, Г. де Бурка, П. Грейг, Д. Лейсок, С. Везеріл та інші)

Право ЄС і право України

- Що? Нормативні акти, які підпадають під сфери дії УА (28 сфер) + практика їх застосування
- Як? Ступінь
- Строки є в УА (план-графік в додатках, Рада асоціації – нагляд, порушення – призупинення дії УА)
- Закон України “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС” від 18.03.2004 р.
- Методологія

Алгоритм проведення експертизи:

- **Крок 1: з чого починати?** визначення сфери регулювання відносин, а також визначення, чим регулюється дана сфера в ЄС, її особливостей
- **Крок 2: початок аналізу правового регулювання відповідної сфери** (відповідні норми Угоди про асоціацію та порядок їх вступу в силу)
- **Крок 3: власне порівняльно-правове дослідження**
- **Крок 4: формування висновку:**
 - «відповідає»
 - «частково відповідає»
 - «не відповідає»
 - «не належить до сфери дії УА»
 - «в цілому враховує підходи права ЄС»
 - «прямі зобов'язання в даній сфері відповідно до Угоди про асоціацію відсутні»

Для практичної допомоги:

- База даних права ЄС EUR-Lex
<http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=en>
- При використанні даної пошукової системи при знайденні нормативно-правового акту ЄС звертайте увагу на можливості формування останньої консолідованої версії акту (Latest consolidated version), а також на такі функції пошукової системи як:
 - National implementation measures (or national transposition measures), в якій ви зможете знайти правові форми та механізми імплементації відповідного акту права ЄС до правопорядку держав-членів
 - Affected by case: в даному розділі Ви зможете знайти інформацію про всі судові справи, які стосувалися даного правового акту.

Funded by
the European Union

Дякую за увагу!

Тетяна Анакіна

*тренер, старший експерт з юридичних питань
Програми залучення фахівців, PhD*

tetiana.anakina.fellow@gmail.com